

JERZY BIELEC¹

SPRAWOZDANIE Z SEMINARIUM NAUKA I EDUKACJA W ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

W dniach 26–27 marca 2008 roku na Politechnice Koszalińskiej odbyło się seminarium pt. *Nauka i edukacja w rozwoju obszarów wiejskich*.

Gospodarzami spotkania byli: Fundacja Wspomagania Wsi (FWW), reprezentowana przez dr. Waclawa Idziaka, Koszalińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego i wsi Podgórkę „Razem w Przyszłość” z Podgórek, Stowarzyszenie „Hobbiton” z Sierakowa Sławieńskiego i Fundacja „Odnowa Wsi” z Malechowa.

Myślą przewodnią seminarium było wypracowanie nowoczesnych rozwiązań mogących ograniczyć marginalizację obszarów wiejskich. W toku dyskusji nad przedstawionymi referatami i w ramach warsztatów szukano rozwiązań, które łączyłyby koncepcje akademickie i praktyczne spojrzenie wynikające z dotychczasowych działań i doświadczeń. Szczególną uwagę zwracano na pomysły, których realizacja umożliwiłaby wsiom czy całym gminom uzyskanie znaczącego rozwoju społeczno-gospodarczego przy wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań technologicznych lub niskonakładowych projektów, kierujących ku nowej gospodarce opartej na wiedzy i łączących niekonwencjonalne spojrzenie na wykorzystanie walorów lokalnych.

Referaty w ramach seminarium przedstawili prorektorzy Politechniki Koszalińskiej profesorowie Michał Jasiulewicz i Zbigniew Suszyński, profesor Grzegorz Spychalski z Akademii Rolniczej w Szczecinie, doktorzy: Waclaw Idziak (FWW), Wojciech Kniec (UMK), Zbigniew Kuriata (UP we Wrocławiu), Radosław Berek (PP) i mgr Aniela Bednarek (WSI w Łodzi). Wśród zaproszonych gości byli m.in. reprezentanci Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Studium MBA Uniwersytetu Szczecińskiego, Fundacji „Kobieta i Natura” z Wroc-

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Akademii Rolniczej w Szczecinie.

ławia, Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy oraz sołtysi i reprezentanci wsi tematycznych objętych programem Partnerstwa „Razem”.

Profesor Zbigniew Suszyński w referacie poświęconym roli uczelni w rozwoju regionu przedstawiał na przykładzie Politechniki Koszalińskiej preferencje edukacyjne młodzieży pochodzącej z terenów wiejskich. Wskazał, że odsetek młodzieży wiejskiej studiującej na uczelni jest generalnie niski, lecz relatywnie wyższy na kierunkach stricte technicznych uczelni. Prawdopodobnym powodem takiej sytuacji mogą być mniejsze kompetencje humanistyczne i poszukiwanie konkretnego zawodu. Uczelnia ze swej strony promuje w szkołach średnich e-learning i wspiera naukę informatyki, a także realizuje konkurs „Bieg po indeks” czy rozwija Inkubator Przedsiębiorczości. W ten sposób pragnie realizować oprócz funkcji edukacyjnej także kulturotwórczą, cywilizacyjną i informacyjną.

Profesor Michał Jasiulewicz na przykładzie prowadzonych badań nad energią odnawialną i biopaliwami przedstawił możliwości wdrażania innowacji technologiczno-gospodarczych na wsi. Myślą przewodnią referatu było stworzenie plantacji roślin energetycznych, które wykorzystywane byłyby w specjalnie dostosowanych kotłowniach i zapewniały samowystarczalność energetyczną gminom, a jednocześnie stały się podstawą rozproszonej sieci centrów energetycznych. Dbanie o tego typu plantacje stworzyłoby pewną liczbę dodatkowych miejsc pracy oraz zagospodarowało nieużytki rolne. Powszechne wdrożenie takiej technologii obniżyłoby jej koszty jednostkowe i mogło pozwolić Polsce na wypełnienie zobowiązań unijnych w zakresie pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych. Ciekawą ilustrację stanowiły zdjęcia z 92 ha plantacji wierzby energetycznej prowadzonej w jednej z podkoszalińskich wsi przez Politechnikę. Jednocześnie te same sadzonki zostały wykorzystane w podkoszalińskiej wsi Paproty do zasadzenia labiryntu.

Dr Waław Idziak zaprezentował efekty realizowanej w ramach Partnerstwa „Razem” koncepcji zespołu wsi tematycznych. Podjęty projekt stanowi część ponadnarodowego Partnerstwa „Eurovillage” wspieranego przez EQUAL. Dla wybranych wsi, które weszły do programu, wybrano specjalizacje, i tak: Dąbrowa to Wioska Zdrowego Życia, Iwęcino – Wioska Końca Świata, Paproty – Wioska Labiryntów i Źródeł, Podgórci – Wioska Baśni i Zabawy, a Sierakowo Sławieńskie – Wioska Hobbitów. Rolą uczelni wyższych w tym programie jest pomoc w tworzeniu projektu wsi tematycznej i powiązanych produktów dopasowanych do warunków gospodarki opartej na wiedzy przy jednoczesnym, szybkim umożliwieniu ostatecznym beneficjentom wejścia na rynek pracy [<http://www.wioskitematyczne.org.pl>]. Program, choć angażuje władze lokalne, skierowany jest przede wszystkim do osób w trudnej sytuacji, które zechcą zorganizować się wokół wspólnie opracowanych pomysłów i inicjatyw. Mniej istotne jest tradycyjne spojrzenie na wieś przez pryzmat produktów rolniczych, a bardziej na rozwiązania stanowiące tzw. nową gospodarke, działania poprzez wykorzystanie emocji, umiejętne łączenie różnych zjawisk oraz pozornie odległych zdarzeń czy informacji dla uzyskania nowych możliwości zarabiania, a także stworzenie atrakcyjnej, niebanalnej oferty. Wykorzystanie w pracy z przyszłymi-

mi liderami społecznymi wsi technik komunikacyjnych stwarza możliwość odwrócenia wyuczonych bezradności, co stanowi pierwszy istotny krok ku rozwinięciu postawy przedsiębiorczej.

Można dyskutować, czy koncepcja wsi tematycznych może stanowić uniwersalne rozwiązanie dla dowolnej wsi czy gmin wiejskich znajdujących się w trudnej sytuacji, jednak uzyskiwane efekty w pracy z tymi konkretnymi wsiami są bardzo pozytywne. Istotne jest szybkie realizowanie pomysłów, nawet w formie tymczasowej, tak by mieszkańcy widzieli od razu ich skutki. Podobnie zaangażowanie w pracę musi przekładać się na natychmiastowy zarobek, nawet niezbyt duży. Przykładowo Wioskę Hobbitów w 2007 roku odwiedziło 6000 osób. Do gospodarstw we wsiach przyjeżdżają wycieczki np. z przedszkola oglądające dojenie krowy czy wspólnie lepiące ciasto na bułki, które w następnie są pieczone. Najnowszym pomysłem jest stworzenie gospodarstwa uczącego matematyki na wsi.

Na możliwości współpracy uczelni z samorządami lokalnymi w ramach przedmiotów prowadzonych na studiach architektonicznych i poprzez realizowane przez studentów projekty wskazywał dr inż. arch. Marek Wysocki. Realizowane projekty bardzo często opierały się w sferze realizacji o zasadę „robić z tego, co jest”, „tu i teraz”. Wykorzystanie „czegokolwiek” nie oznacza oczywiście braku pomysłu a wręcz przeciwnie wymaga obserwacji otoczenia czy lokalnych zwyczajów. Studenci Wydziału Hodowli i Biologii Zwierząt UTP w Bydgoszczy na potrzeby II seminarium „Przyszłość wsi – jak wykorzystać jej potencjał?” opracowali plany rozwoju i promocji miejscowości, w których mieszkają. Spośród ponad 20 zaprezentowanych można wymienić wsie: Olsza w gm. Mogilno z programem „Poszukiwanie zaginionych olch”, Kałdus w gm. Chełmno – „Wieś ognia i skarbów”, Kozielec w gm. Dobrcz – „Kraina Koziółka Matołka”, Lisewo w gm. Lisewo – „Wieś konspiratorów”, Parchanie w gm. Dąbrowa Biskupia – „Bezpieczna wieś”, Chrystkowo w gm. Świecie – „Festyn owczej poduszeczki”. Koncepcja „Bezpiecznej wsi” powstała jako rozwinięcie zasobów jakimi obecnie wieś dysponuje, a szczególnie Domu Pomocy Społecznej, i stworzenia wsi atrakcyjnej dla seniorów. Skuteczną metodą zaangażowania mieszkańców, bez których realizacja koncepcji nie ma szans na powodzenie, okazały się konkursy i warsztaty organizowane dla dzieci.

Mgr Aniela Bednarek omówiła asymilację uczelni wyższej i lokalnej społeczności do jakiej doszło w wyniku rozwoju filii Wyższej Szkoły Informatyki z Łodzi w Opatówku. Nawiązała w swojej wypowiedzi do spostrzeżeń prof. Zbigniewa Suszyńskiego nt. zainteresowania młodzieży wiejskiej kierunkami technicznymi. Ciekawą informacją był przykład pewnej wyrozumiałości uczelni na przypisywanie sobie przez władze lokalne sukcesu jakim jest posiadanie wielu pracowni komputerowych w ożywionym przez uczelnię budynku szkoły rolniczej. Faktycznie uczelnia udostępnia stworzone przez siebie sale, firmuje niektóre inicjatywy swoim logo a to wszystko w celu zbudowania dobrych i trwałych relacji.

Rolę szkolnictwa wyższego w rozwoju obszarów wiejskich analizował także prof. Grzegorz Spsychalski, wskazując związki między działalnością uczelni w zakresie dydaktyki, badań i upowszechniania a kapitałem naturalnym, ludz-

kim i społecznym. Szczególną uwagę zwrócił na dwa ostatnie czynniki, jako mogące tworzyć przewagę konkurencyjną. Kapitał ludzki decyduje często o wykorzystaniu innych zasobów. Z kolei kapitał społeczny to podstawa kultury organizacyjnej, relacji zaufania, wzorzec zachowań rynkowych, który wpływa na zaistnienie lub brak postawy przedsiębiorczej, pozwala na osiągnięcie efektów synergicznych, wyzwala mobilność i kreatywność członków społeczności. Te cechy są kluczowe w społecznościach zmarginalizowanych, a uczelnia może pomóc w budowie społeczności aktywnej i otwartej. Na taką konieczność wskazuje m.in. niska aktywność ekonomiczna ludności wiejskiej, niski poziom zaufania społecznego, nieznaczna liczba organizacji, do których należy przeciętny Polak. Istotne jest transferowanie technologii, prowadzenie edukacji permanentnej, wdrażania postępu społecznego z wykorzystaniem choćby takich środków jak konferencje, wykłady czy imprezy kulturalne.

Dr Wojciech Knieć wystąpił z referatem poświęconym kształceniu specjalistów zajmujących się rozwojem wsi na kierunku Polityka Rozwoju Obszarów Wiejskich Europy oraz Podyplomowym Studium Socjologii Wsi (UMK). Zwrócił uwagę na czynniki sprzyjające i ograniczające edukację, tj.: nastawienie na zdobywanie wykształcenia wśród osób ze wsi, barierę, jaką stanowi dojazd, oraz obawę, że wyedukowane osoby mogą „wrócić i wygryźć z posad” obecnie zatrudnionych w urzędach. Dwa pierwsze czynniki udało się pozytywnie rozwinąć poprzez wdrożenie zaawansowanej i przemyślanej technologii e-learningu. Planowana II edycja Studium oferować będzie m.in. 3 podręczniki, CD z materiałami edukacyjnymi, zestaw programów TVP „Małe Ojczyzny”, dostęp do cyfrowej biblioteki UMK i oprogramowania edukacyjnego, które nie wymaga specjalnego łącza internetowego. Jako ciekawostkę należy podać, że przy organizacji pierwszej edycji (w 2002 roku) samorządy zostały zobowiązane do zapewnienia bezpłatnego łącza o przepustowości 512 kb/s (dla zespołu komputerów). Dyskusję wywołała koncepcja uznawania w ramach studiów pewnych nabytych umiejętności, na przykład zwolnienie z pewnej części zajęć osób legitymujących się certyfikatami czy uprawnieniami.

Dr Zbigniew Kuriata opisał i zaprezentował programy rewitalizacji wsi realizowane od 1997 roku na Opolszczyźnie w ramach Programu Odnowy Wsi. Do programu od 1998 roku włączony został konkurs „Piękna Wieś Opolska” który, od zeszłego roku, ma cztery kategorie: Najpiękniejsza wieś, Najpiękniejsza zagroda, Najlepszy projekt Odnowy Wsi (od 2001 roku) i Najlepszy start w Odnowie Wsi (od 2007 roku) dla sołectw, które przystąpiły do programu w ciągu dwóch lat poprzedzających konkurs (<http://www.odnowawsi.eu>). Poza możliwością uzyskania nagród pieniężnych do 15 000 zł laureaci mogą liczyć na otrzymanie za darmo opracowania wykonywanego przez studentów architektury pod nadzorem metodycznym pracowników naukowych. Wieś musi zapewnić noclegi i wyżywienie dla studentów oraz zorganizować dwa zebrania. W zamian wykonywana jest kompleksowa inwentaryzacja przestrzeni wsi ze wskazaniem na elementy zakłócające harmonię architektoniczną i konieczne kroki naprawcze.

Architektoniczne praktyki studenckie na wsi doprowadziły do powstania Stowarzyszenia Wędrownych Architektów. Dr Radosław Barek podkreślił, że klu-

czem do sukcesu gwarantującym trwanie efektów prac jest zmiana świadomości mieszkańców i dostrzeżenie przez nich pozytywów przestrzeni, w jakiej mieszkają. Prace, podobnie jak przy wcześniej omówionych projektach, rozpoczynają się zawsze od inwentaryzacji przestrzeni. Wśród kilku zrealizowanych projektów [<http://www.wedrowniarchitekci.republika.pl/>] wymienić można na przykład program odnowy wsi Łącko, gdzie starano się przez warsztaty dla dzieci, młodzieży i dorosłych, organizację plenerów malarskich i fotograficznych, wystawy, druk broszur przywrócić wiedzę o wykorzystaniu gliny i budownictwie szachulcowym. Wskazanie korzyści (np. dla turystyki) z występowania na danym terenie rzadkich już konstrukcji pozwoliło po kilku latach na zmianę nastawienia mieszkańców. W ramach odtwarzania starych metod wybudowano, wykorzystując różne techniki, pokazowy domek w centrum wsi. Wędrowni architekci uczestniczyli w budowie wioski Hobbitów w Sierakowie Sławieńskim i wielu innych. W Koźminie Wielkopolskim [<http://www.kozminwlpk.pl>] przeprowadzono rewitalizację zespołu ogrodów, które popadły w zapomnienie po zamknięciu działającej tam jeszcze po wojnie szkoły ogrodniczej, tworząc z tego miasteczka małe centrum parków i ogrodów tematycznych: leśnego, skalistego, ptasiego, przyszkolnego, pnący, renesansowego, roślin wodnych.

Seminarium stanowiło bogate źródło inspiracji, a przedstawione realizacje pokazują, że nowatorskie i niekonwencjonalne sposoby spojrzenia na wykorzystanie zasobów drzemających w terenach wiejskich mogą okazać się sukcesem, zarówno ekonomicznym, jak i przede wszystkim społecznym. Integracja osób zamieszkujących wsie często napotyka na opór o podłożu psychologicznym. Duma i możliwość stworzenia czegoś nowego, potrzebnego, ciekawego z pewnością pomaga zaangażowanym w to osobom zobaczyć swoją rzeczywistość z innego punktu widzenia i uwierzyć w swoje możliwości. Jest to wartość nie do przecenienia.

W toku dyskusji i z prezentowanych referatów wysunąć można było pewne ogólne wnioski dotyczące kierunków wspierania integracji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich. Pierwszym z nich jest tzw. praca u podstaw, czyli opisana powyżej zmiana nastawienia mieszkańców wsi do tego, co posiadają, oraz wskazania im niekonwencjonalnych sposobów zagospodarowania takich zasobów, jak czas i przestrzeń. Drugim elementem jest konieczność dokonania przeskoku technologiczno-innowacyjnego na wsi, choćby przez wdrożenie rozwiązań z zakresu energetyki odnawialnej, ale też poprzez upowszechnianie wiedzy pozwalające na implementację nowoczesnych rozwiązań na terenach wiejskich. Trzeci element, o którym warto wspomnieć, szczególnie wobec terenów o bardzo wysokim bezrobociu, wynika z kontekstu zmian zachodzących w polskiej gospodarce. Obecny spadek bezrobocia i wzrost gospodarczy pozwala bardziej aktywnym członkom społeczności wiejskiej zdobyć doświadczenie zawodowe i życiowe poza dotychczasowym miejscem zamieszkania. Z tym ostatnim wiąże się jednak problem powrotów na wieś oraz dylemat pracy z pokoleniem osób, które po latach życia poza marginesem, nie potrafią się odnaleźć w zmieniającej się rzeczywistości.